

VI.

مقالات شعرا

The author of this little Tazkirah¹ calls himself Ináyat Talabkhán Yáwar², son of Rahmat Yár Khán, and states, in a short preface, that having long cherished a wish to undertake a work of this kind, he had, at length, on Panjshabah, nineteenth of Rajab, in the ninth year of Muhammad Shah, and the year of the Hijrah 1139, "knocked at the portal of commencement," and, despite the discouraging manner in which his master, Shaikh Muhammad Aádil Ulawi (عادل اولوی) viewed his undertaking, he finally completed his work; for which "that compendium of countless perfections," Khujah Muhammad Sherif furnished a poetical Chronogram, or Táríkhi Anjám.

بجو سالرا از مقالات شعرا ۱۱۴۰^۳

There are memoirs of nearly 220 poets in this Tazkirah, alphabetically arranged. Both narrative and selection of poetry are naturally very limited. A short Khátimah, copied by another hand, expresses the satisfaction of the author at the completion of this "heart-alluring volume," with the customary apologies and claims for indulgence. There is no quotation of the Macáláti Shuára in other Tazkirahs, nor can I find the poet Yáwar in any of their biographies.

VII.

ریاضة الشعراء

The latter half of the twelfth century of the Hijrah furnishes numerous works on biography, but of a long list of Tazkirahs⁴, the

¹ MS. of the India House Library, No. 427, containing sixty-five pages in octavo, many of the memoirs being written in a minute hand round the margin, or in spaces which had been blank; probably additions.

² عنایت طلبخان یاور "تخلص" In a note on the fly leaf the name is written محمد عنایت الله مخاطب بعنایت طلبخان یاور which is probably correct.

³ The title, however, only affords the number 1143.

⁴ I have the use of two copies of the Rfiizat, of which one is in my own collection, a very plainly written quarto manuscript of 500 pages, formerly belonging to Major Turner Macan, who quotes it in the Introduction to his edition of the Shah Namah. This MS. extends only to the letter س The other is a large folio in the India House (Bibliotheca Leydeniana), and is complete. Mr. J. B. Elliott also possesses a copy.

in his work, nor, as usual, in the preface, or forming a separate chapter; and Shir Khan Lodi remains a personage undescribed. I have in vain searched for information in the numerous Tazkirahs which are of later date than his, but, with the exception of the Khazanahí Aámirah, they do not contain even a reference to his work.

The Khátimah of the Mirát ul Khayál concludes with the following Tarikh, from which, as the Khazanahí Aámirah observes, the year 1102 is obtained as the date of its completion.

ابن چمن نزاری که مرآت الحیالش خوانده ام

دارد اثر حسن معانی رنگ کمال

صورت تاریخ انجاش توان بی پرده دید

گر تأمل پرده بر دارد تر مرآت الحیال^۱

¹ Written 1007 in the MS. in full, but the word هشتاد eighty had, no doubt, been omitted.

مصدر دواوین و کتب متداوله چه قدر تلاش نمود و چه مایه^۲ عرق وینزی سعی بکار برد

² This Chronogram is ingenious, but requires explanation. The letters of the word مرآت الحیال give the number 1313, from which, abstracting the numerical value of the word پرده = 211, there remains 1102. Thus "Reflection, by removing the veil (پرده) from the Mirror of Fancy, discloses the date of its completion." There is a word in the second line wanting in the MS., and I am unable to supply it from the Khazanah, which only gives the figures of the year, but not the verses.

حسان انوشه، دانشنامه ادب فارسی: ادب فارسی در شبه قاره (هند، پاکستان، بنگلادش)، جلد. چهارم، تهران ۱۳۸۰. ۱۳۷۵۹۹. ISAM

ریاض الانشا

ریاض العارفین

است. ریاض الشعرا که بر پایه حرف نخست نام و یا تخلص شاعران مرتب گشته، با شرح حال ابوالحسن خرقانی آغاز می شود و به یحیی خان یکتا پایان می پذیرد. در این ترتیب حرف دوم و سوم نام رعایت نشده است. کتاب در یک مقدمه، ۲۸ روضه ویژه ۲۸ حرف و یک خاتمه در ذکر زندگانی مؤلف مرتب شده است. نشر کتاب جز در مقدمه ساده و عاری از تکلف است. برخی ریاض الشعرا را تلخیصی از عرفات العاشقین تقی الدین اوحدی بلیانی دانسته اند. واله در ذکر شعرای متأخر از تذکره نصرآبادی و تذکره المعاصرین حزین نیز سود جسته است. وی در شرح حال شعرای معاصر خود به ذکر پاره‌ای از وقایع روزگار همچون لشکرکشی نادرشاه افشار (۱۱۴۸-۱۱۶۰ ق) به هندوستان و شرح رویدادهای اصفهان در فتنه افغان می پردازد و نقدی نیز درباره سبک برخی از شعرای معاصر و سنجش آن‌ها با یکدیگر ارائه می دهد. نسخه‌هایی از ریاض الشعرا به شماره‌های ۴۳۰۱ و ۴۳۰۴ در کتابخانه ملی ملک و کتابخانه شخصی جلال الدین همایی و جز آن‌ها نگه‌داری می شود. افزون بر این نسخه‌ای از خلاصه ریاض الشعرا به شماره ۶۵۷ در کتابخانه برلین در دست است.

منابع: ایضاح المکتون، ۱/۱؛ تاریخ ادبیات در ایران، ۱۷۹۸/۵-۱۸۰۲؛ تاریخ ادبیات مسلمانان پاکستان و هند، ۱۸۷/۳-۱۸۸؛ تاریخ تذکره‌های فارسی، ۱/۱-۶۵۰-۶۶۶؛ تذکره‌نویسی در هندو پاکستان، زیر «ریاض الشعرا»؛ چهل مقاله، ۲۶۴-۲۷۲؛ خزانه عامره، ۴۴۶-۴۵۰؛ دایرة المعارف ادبیات و صنعت تاجیک، ۱/۱-۳۲۹-۳۳۰؛ دایرة المعارف شوروی تاجیک، ۶/۳۶۳؛ الذریعه، ۱۱/۳۲۷-۳۲۸؛ فرهنگ نویسی فارسی در هند و پاکستان، ۴۶؛ فهرست کتابهای خطی کتابخانه ملی ملک، ۳/۴۲۶؛ فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان، ۷/۲۴۵-۱۲/۲۰۹۸-۲۰۹۷؛ فهرست مقالات فارسی، ۲/۳۴؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی موزه ملی پاکستان کراچی، ۱/۸۰۱؛ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی آیت‌الله مرعشی نجفی، ۱/۳۵۴؛ فهرستواره کتابهای فارسی، ۱۹۱۱، ۱۹۳۸؛ مجمع الفصحاح، ۶/۱۱۵۳-۱۱۵۴؛ مرآت العلوم، ۱/۳۴؛ نتایج الافکار، ۷۵.

دانشنامه

ریاض الانشا (ri.yā.zol.en.šā) / روضه الانشا، مجموعه نامه‌های عمادالدین محمود بن محمد گاوآن (-۸۸۶ق)، ملقب به خواجه جهان و نیز نامه‌هایی که او از سوی پادشاهان و راجه‌های هند به شاهان، وزیران، بزرگان و دانشمندان نوشته است. این مجموعه از سرمشق‌های منشیان در هند شمرده می شود. از جمله کسانی که این نامه‌ها خطاب به آن‌ها است می توان از جامی، سلطان ابو سعید گورکانی، سلطان محمد بن مرادخان، سلطان علاءالدین گیلانی، شرف‌الدین علی یزدی، شیخ داود سفیر محمود خلجی، جلال‌الدین دوانی، مولانا خلیل‌الله و نیز از طرف محمد شاه بهمنی به محمد شاه گجراتی نام برد. همچنین قصایدی در ستایش محمد شاه بهمنی و همایون گورکانی و چند نامه خطاب به خویشاوندان مؤلف از جمله برادرش در گیلان، سه پسرش به نام‌های الخ خان، خواجه عبدالله و ملک التجار نیز در کتاب آمده است. نسخه‌ای از این اثر که در ۱۹۴۸م در حیدرآباد دکن چاپ شده، ۱۴۸ نامه را در بردارد. نسخه‌های خطی آن در موزه بریتانیایی، موزه سالار جنگ، فرهنگستان علوم تاجیکستان و کتابخانه گنج بخش نگه‌داری می شود.

منابع: تاریخ ادبیات در ایران، ۱۲۲، ۳۵۸، ۴۶۸، ۴۹۹، ۵۰۷، ۵۰۸؛ تاریخ ادبیات مسلمانان پاکستان و هند، ۲/۳۸۲؛ ۳/۲۴۴؛ تاریخ نظم و نثر در ایران، ۱/۲۵۹؛ ۲/۷۷۷؛ الذریعه، ۱۱/۳۲۰؛ فهرست دست‌نویسهای شرقی آکادمی فن‌های روسی تاجیکستان، ۱/۲۴۷؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی، ۲/۲۷۲۴؛ ۲/۲۷۲۵؛ فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان، ۵/۱۳، ۱۴؛ فهرستواره کتابهای فارسی، ۱۹۸۳.

Catalogue of the Persian Manuscripts in the British Museum, 3/983; A Catalogue of the Persian Manuscripts in the Salar Jung Museum and Library, 3/63-64; Dictionary of Indo-Persian Literature, 333.

حجتی

ریاض السلاطین ← غلام حسین خان زیدپوری

ریاض الشعرا (ri.yā.zoš.šo.a.rā)، تذکره عمومی به فارسی نوشته علی قلی خان واله داغستانی*. این تذکره که در ۱۱۶۱ق نوشته شده زندگینامه دوهزار و پانصد و نود و چهار شاعر فارسی‌گوی

ریاض العارفین (ri.yā.zol.ā.re.fin)، تذکره‌ای به فارسی تألیف آفتاب‌رای لکنوی فرزند رای‌جی چند، معروف به امام‌بخش. این کتاب که در ۱۳۰۰ق / ۱۸۸۳م نوشته شده است در بردارنده زندگینامه و نمونه اشعار ۲۱۵۷ شاعر فارسی‌گوی ایرانی و

آنان با عزت و احترام زیست و به مقامات و مناصب عالی دست یافت. او در همان دوره به القاب متداول لشکری همچون «خان زمان بهادر ظفر جنگ» و «چهار هزاری» و «شش هزاری» و «هفت هزاری» ملقب شد. هنگام حمله نادرشاه به دهلی (۱۱۵۱ق) در جنگ با وی شرکت کرد و دستگیر شد، اما نادرشاه به پاس خدمات گذشته‌اش، وی را آزاد کرد (واله داغستانی، ج ۱، ص ۶۷۸؛ صفا، همان، ص ۱۱۹۸؛ مدرس تبریزی، همان‌جا).

او در هندوستان به خلیفه ابراهیم بدخشانی، صوفی معروف، ارادت داشت و با وجود منصب و مقام عالی‌ای که داشت با درویشان و عارفان مؤانس و هم‌نشین بود (هدایت، همان‌جا).

واله در ۴۶ سالگی، در دهلی، درگذشت. هدایت در مجمع‌الفصحا (ج ۲، ص ۵۵۸) سال مرگ وی را به اشتباه ۱۲۶۵ق آورده است، درحالی‌که بر اساس جمله «واله به رحمت پیوست»، که ماده تاریخ فوت اوست، در سال ۱۱۷۰ق وفات یافته است (صفا، همان‌جا؛ آقابزرگ طهرانی، ج ۲، ص ۵۵۸، ج ۹، ص ۱۲۵، ج ۱۱، ص ۳۲۸؛ دایرة‌المعارف فارسی، ذیل مدخل).

از واله آثاری به جای مانده که از مهم‌ترین آنها می‌توان به ریاض‌الشعرا، اشاره کرد. این کتاب شرح‌حال حدود ۲۵۰۰ شاعر ایرانی است و شامل یک مقدمه و ۲۸ روضه و یک خاتمه در ذکر احوال مؤلف است که هر روضه به یکی از حروف الفبای عربی اختصاص دارد و شرح‌حال هر شاعر براساس تخلص شعری، نام و کنیه یا لقب مشهورشان ذیل روضه مربوطه آمده و ترتیب روضه‌ها الفبایی است. واله تألیف آن را در سال ۱۱۶۱ق در ۳۷ سالگی به پایان رساند. این اثر به سبب دربر داشتن شرح‌حال و نمونه اشعار ۲۵۵۱

علیقلی خان واله (۱۱۲۴-۱۱۷۰ق)، معروف به «شش انگشتی»، ملقب به «خان زمان بهادر ظفر جنگ» و متخلص به «واله»، تذکره‌نویس و شاعر ایرانی است.

نسبش به عباس بن عبدالمطلب، عموی پیامبر (ص)، می‌رسد. در اصفهان متولد شد. نیاکانش از مردم لکزیه داغستان، در مرز ایران و ترکیه، بودند و در دولت صفویه مناصب و مقاماتی داشتند. پدرش، محمدعلی، نیز به کارهای لشکری و کشوری اشتغال داشت (صفا، ج ۵، بخش ۳، ص ۱۷۹۸؛ مدرس تبریزی، ج ۶، ص ۲۹۸؛ هدایت، تذکره‌الریاض‌العارفین، ص ۲۶۳).

واله تحصیلات مقدماتی و خط را نزد استادش، میرزا احمد منشی، در اصفهان آموخت و در آن شهر موقعیت و اعتباری کسب کرد؛ چنان‌که از احترام و توجه شاه سلطان حسین صفوی برخوردار شد و در دوره حکومت او، به کارهای دولتی مشغول شد (شریفی، ص ۱۴۵۳؛ حقیقت، ص ۵۹۳-۵۹۴؛ دانشنامه زبان و ادب فارسی، ذیل «ریاض‌الشعرا»).

واله در ۱۱۴۴ق پس از حمله افغان‌ها به صفویان (۱۱۴۰-۱۱۴۱ق)، به هندوستان مهاجرت کرد. داستان عشق او به دختر عمویش، خدیجه سلطان، بسیار مشهور است؛ گویا در حمله افغان‌ها معشوقه واله اسیر می‌شود و به همین سبب واله تحمل نکرده، به هندوستان مهاجرت می‌کند.

واله در هندوستان با امیر غلامعلی آزاد بلگرامی، شاعر، معاشرت و مصاحبت داشت و در دربار محمدشاه بن جهان‌شاه (حکومت: ۱۱۳۱-۱۱۶۱ق)، حاکم دهلی، تقرب یافت. او همچنین حکومت احمدشاه (حکومت: ۱۱۶۱-۱۱۶۷ق) و عالمگیر ثانی (حکومت: ۱۱۶۷-۱۱۷۳ق) را درک کرد و در دربار

محمد رضا شمس اردکانی ve dğr.; تقویم تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و

ایران، (جلد دوم) تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۹۱ ISAM DN. 260936